

Le Roy Ladurie 13 pontban foglalja össze Brenner írására vonatkozó megjegyzéseit, előrebocsátva azt a terminológiai módosítást, hogy ő helyesebbnek látja 'neo-malthusiánus'-nak nevezni a Brenner által malthusiánusnak nevezett modellt, mivel a Malthus óta felmerült új ténybeli és teoretikus elemek – mindenekelőtt a járvány-determináció beiktatása révén – ez az álláspont azóta sokkal bonyolultabbá vált.

1. A neo-malthusiánus modell nem vonatkoztat el az osztályszerkezettől, hanem épp ellenkezőleg, mindent megtesz azért, hogy az elvont gazdasági kategóriák mellett (földjáraadék, üzleti haszon, bérek) kiemelje a konkrét társadalmi csoportokat (földművesek, gazdák, mezőgazdasági munkások stb.).

2. Brenner elmulasztja megemlíteni Wilhelm Abel agrártörténeti kutatásait, amelyek pedig teljes mértékben alátámasztják Postan és a cikk szerzője neo-malthusiánus irányultságát.

3. Meglepő, hogy egy ilyen kitűnő professzor, mint Brenner, szinonimaként használja a 'többlet-elvonó osztály' és az 'uralkodó osztály' fogalmát, és így elfogadja a (politikai) hatalom és a (gazdasági) értéktöbblet primitív azonosítását. Kétséges, hogy maga Engels megkockáztatott volna-e egy ilyen sommás egyenletet.

4. „A neo-malthusiánus és neo-ricardiánus modell, amelyet 1958-ban Habakkuk körvonalazott, majd Postan és jómagam is alkalmaztuk, tulajdonképpen egy homeosztatisziszta vagy ökoszisztéma létét feltételezi, amely rendelkezik az ön-korrekció beépített mechanizmusával. Ez a modell olyan alapvető interrelációkkal és ciklikus fluktuációkkal rendelkezik, amelyek működésbe hozzák a népességet, a termelést, a földjáraadékot, az ipari és mezőgazdasági árakat, a reálbéreket... E modellt a közelmúltban minden lényeges vonatkozásában igazolta Guy Bois, a 14–16. századi Normandiáról szóló mesteri és monumentális művében. Az a tény, hogy Guy Bois marxistának tekinti magát, csak még erősebb teszi érveimet ... Nem tagadom továbbá, hogy ez a homeosztatisziszta modell tartalmaz bizonyos unilineáris tendenciát az agrárkapitalizmus irányába...”²¹

5. „Postantól eltérően úgy gondolom, hogy a talaj csökkenő termé-

kenységének gondolata (bár korántsem abszurd) nem nélkülözhetetlen egy neo-malthusiánus modell fogalmához és sok-ciklusú működéséhez (multi-secular functioning).”²²

6. A 14. és 17. századi neo-malthusiánus „blokázs” (megtorpanás) szituációk megmagyarázásához a hagyományos malthusiánus tényezőkön túl (mint a korlátozott terjedelmű művelhető terület bázisán bekövetkező demográfiai növekedés által kiváltott tömeges elszegényedés) mind jobban figyelembe kell venni a specifikusan járványjellegű, mondhatni biológiai tényezőket. Brenner erősen alábecsüli a járványok szerepét, amikor a 14. és 15. századi válságot lényegében a földesúri kizsákmányolás jegyében kísérli megmagyarázni.

7. „A ’kétfázisú mozgás’ fogalmát csupán a 16. és a 17. századra vonatkozóan használtam, és nem az egész 1050 és 1800 közötti periódusra, mint ezt Brenner professzor sejtetni látszik. Amennyiben erről a nagyon hosszú periódusról van szó, szívesebben beszélek agrárciklusokról: egy 1100 és 1450 közötti, és egy 1450 és 1720 közötti ciklusról, és ezek apály és dagály időszakairól.”²³

8. Lehet, hogy a munkaszolgáltatások fokozódása a 13. századi Angliában részben annak volt köszönhető, hogy a helyi munkaerő kedvezőtlen helyzetbe került a földesurakkal szemben, az erős demográfiai nyomás hatására. Mindenesetre Párizs környékén az erős demográfiai nyomás a 13. században nem váltotta ki a jobbágyi állapot semmilyen jelentősebb elterjedését – épp ellenkezőleg, ez valójában eltűnt –, hanem szabályszerű ricardiánus és malthusiánus módon a földjáradék igen jelentős növekedéséhez vezetett.

9. Tévesek Brennernek azok a példái, amelyekben Bordelais, So-logne és Katalónia esetére hivatkozik.

10. „Az általam javasolt elmélet a szó legtágabb értelmében (Nyugat-Európa) regionális. ...Így aztán teljesen értelmetlen dolog a kelet-európai ’második jobbágyság’ esetét felhozni elméletemmel szemben, mint ezt Brenner professzor teszi. Ez a ’második jobbágyság’ olyan demográfiai és intézményes kontextusban zajlott le, amely teljesen eltér attól, amelyet én elemeztem a 15. századtól a 18. századig Franciaországban...”²⁴

11. Igaza van Brennernek abban, hogy Anglia a 17. századtól kezdve elkerülte a malthusiánus ciklusok agrárkatasztrófáinak ördögi körforgását. Maga Franciaország a neo-malthusiánus agrárciklus rugalmatlanságától a 18. század során kezdett megszabadulni, úgy 1720. után, azaz valamivel korábban, mint ezt Brenner feltételezi.

12. „Brenner professzor egyfajta augusztianus, kálvinista vagy janzenista történelemszemlélettel rendelkezik. Úgy gondolja, hogy a „korszerűség” megszületéséhez és fejlődéséhez a parasztot le kell gyűrni, birtokától meg kell fosztani, közösségeit fel kell bomlasztani stb., azon földesurak akciói révén, akik maguk válnak a tőkés diadalmenet élenjáróivá. Brenner professzor teljesen alábecsüli a parasztcsaládi gazdaságban rejlő jelentős lehetőségeket, amelyeket Csajanov, Thorner és mások már leírtak. Ezek valóra váltása különösen lenyűgöző Hollandiában és Belgiumban, ahol hatékonyan járult hozzá az új ipari kapitalizmus szülte munkásnépesség ellátásához, és több mint dicséretes volt Észak- és Dél-Franciaország, Észak-Itália és Japán bizonyos területein – továbbá Katalóniában is, amely sok tekintetben hasonlít Languedochoz. ...”²⁵

13. Brennernek abban igaza van, hogy kedvező körülmények esetén igen gyakran a nagy földesúri demesnéken jött létre az agrárkapitalizmus. De a földesuraságnak (seigneurialism) a kapitalizmus irányába mutató ilyen ’kedvező’ fejlődése nem korlátozódik Angliára. Ha némiképp eltérő formákban is, de megtalálható a párizsi területen és Picardiában is, a 17. és 18. században.